

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ШИИТПИРЛИГӨЙҮ КЕЛГЕН

ШЫК БАЗЫРЫШКЫНЫ

(АК-ХЕМ ХОВУЗУНДАН РЕПОРТАЖ)

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАТТЫЖЫҢАР!

СОВЕТТЕРНИҢ ЧАСКЫ САГЫШ САЛЫЫШКЫНЫ

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди

Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1965 ч.

АПРЕЛЬ

8

ЧЕТВЕРГ

№ 82 (6101).

Өртөө 2 көп.

ЧУРТТУҢ ШӨЛДЕРИНДЕ ЧАС

Күш-ажылчы час ховулар-биле соңгу чүккө улам-на ыңайлап бар чоруур. Тажикстанда хөвөгү тарыры-ның темпили дыка дүргөдөп турар. 50 муң гектар черге үезинин чаштырган. Чаштырышында барын-ла үш муң агрегаттар ажылдап турар.

Тараа культураларын чаштырары Ставропольдүк ховуларында дооступ турар. Мурнуу чүк районнарында арбай үнүп келген. Механизаторларның специализация-тыгын эвонору ховуе үнүпкен. Олар чигир сөккө-зын болгаш тарымал тоорукту чаштырып, икүрууза та-рыыр черлерин белеткеп турар. Крайда чашын чашты-рар культуралары 450 муң гектар черде тараан.

Озалаан чаштын бергелерин аныч эртинешкан. Ку-баньның чер ажылдыгы чашын чашар культуралар-ны чартык миллион гектар хире черде чаштырган. Бу-гу-ле ажыл-агыйларда техниканы ийи ээлчег-биле ажылдаар кылдыр тургускан.

Винница областың мурнуу чүк районнарының та-раажылары эрте чашар тараа культураларының чаш-тырылганын хайнышыкын чорудуп турар.

Набардин-Балкарының уму-кыды көзүлбөс хову-ларында моторлар даажы динирген. Механизаторлар

чочак-тарааны, тарымал тоорукту, ногааларны, хенди-рин, ситеннерин болгаш өскө-даа культураларын чашты-рып турар. Чаштырышының темпили бедик. Өскө-даа хову ажылдарында: шын базырында, күзүн чаштырган тарааларны чөмгөрүндө графинти мурнап турар.

Кулундин болгаш Рубцовск ховуларында хар эрий берген. Өл-шкыты үндүрбөс дээр, чер ажылдыгыр чүс-чүс трактор агрегаттарын ховуе үндүргөн болгаш хар суун ызырыдырып турар.

Татарияның көдөз - ажыл-ишчилери СЭКП ТН-ның март Пленумунун шийтипирлерин амдыралга боттан-дырышкан, бо чылын кырыл-жар тарылгазын үш муң гектар ажыч черге калбаргыр. Ажыл-агыйларга дуулаары-биле республиканың көдөз ажыл-агый ми-нистерствозу тусай эртемниглерин болгаш эртемден-нерин чорудуп турар. Олар кырыл-жар тарып эстү-рүңү мурнакчы агротехниказы-биле колхозчуларны таныштырар. Тарылга шөлүн калбаргыр бедап турар ишчилерге азоттук болгаш фосфорлук чөмүшчилгелер-ни немей берип турар.

(СЭТА).

АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРА ДЭЭШ

АК-ДАГНЫҢ. Аймырылыгы, Терезиниң артың, ишти талла-рында дөмгө ховуларын ам дээр-инде шокор хар-биле шугаламы-шкан. Ийди болжол чаштын ты-ныж тараажыларын улам-ла да-лаштырып, мырнай чокшудал келген чутула кампания - чакы-хову ажылдары ателеринин булу-дунда апарганнар. Карандалаан оруктар-биле тракторларын кар-гыраалаан уннери болжолч дым-налгылар. Ол-бо ховуларга ша-аралар кижилер кестүр. Ол дээр-ге суггарыкчылар-дыр. Оларын са-ны бежен азыг. Аймырылыгың кол суггарыла бугаылан сугтайп турары өл.

Суггарыкчылар булук сугуу азыгга, ону чаш дээр ажылдап турарлар. Чакы хунге эрип ак-кан сугуу халас ыды болбас. Хову тураларында ажыл база-ла хай-ныккан. Чурттаар оран-суурув ко-рун-чуртга, ары-шөвөгө кирген. Машина-тракторларын агрегат, эвон-лоарга хуваап четелзед. Шөл-дерге 694 тонна едек дажы-латтыгган.

— Бистин ажыл-агыйыстың тарылга шөлү хөмчөзү-биле эвөөш эвөөс. Болуп көрүдөдөөн, 5100

ажыг га черге яны-бүрү тараа культураларын болгаш өскө-даа мал чөмү культураларын тарым бис— деп, салбыр өргөкчизин Сат Кирбе-вич Даваа чуталады.

Маана кол культура кызыл-тас-биле арбай аки үнер. Ийчаарга кызыл-дагжылар шаанлаан тура чи-ке-тарааны хайну тарып, оон бедик дүжүдүн ажаап ап чораянар. Пар-тиянын Төн Комитетинин март Пле-нумунга эш Брежневтин илтеклини-де, чер-терин байдалыга таарыш-тыр калдыг культуралар аки дүжү-тү бээр болду. Аала кол кичөөн-ей-ни салырын чуталаан. Пленумун материалдарын танышкан, чогуур тодаргай хөмчөлөргө ап чорударын партия хуралына чуталааннар. Чакыг культураларын шөлүн мурнуу планнаанынстан эле көр-дөп шийтирилген бис. Чижээлээр-ге, 2250 га черге кызыл-тасы чажар бис, 1250 гектарга чинге-тараа үн-гөн турар, 600 гектар чангыс чы-зын тарымал ситен шөлүнүн чы-зымынга база-ла чинге-тараа та-рырып бедап турар. Күрүктүзгә эш шөлдерин тускайлаан. Бо куль-тура 700 гектарын дээрээр.

Пленумун хулап алган докта-а-мын сугаттыг чердерге онза ки-

чээггейни салырын утландырган. Бистин ажыл-агыйымыстың тарылга шөлүнүн хай нурууу сугаттыг черлер. Ийчаангаш чакы тарылга мурнуу чарымын суггарыламынга ам бо хүнерден эгелзед, кичөөн-ей салып, өлчө хай күштү мөөн нөөш, ийи ээлчег-биле ажылдап ту-рары таварылга эвөөс. Суггарыкчы-ларын ажылын бригадир эш Ми-хал Тас-оол бидилгит удурут ту-рарын дөмгөдээр черек.

Хөрүңге элбек өл-шкыты арты-рар сорулга-биле суггарыкчылар чаштын чыгыг хүнеринге бугаал-дан эрөөш агып чыдар чайынды сугуу тусай калбак демилер, ман-жыл-биле доза каап, шөлдерге чайын турарлар. Амдымында хар ада-биле аккан суг хөрүңге ат-тар. Хову тураларыныче техниканы чорудуп ателй берген бис. Үре-зин четте. Оң сөүлү арылашыны-че кичөөнгейни салып келген. Мур-нуку чылдарда чутле Биче-Алгатын-га чангыс черге хову турала тур-ган. Эки дертининг улуг бажы-лаа алаа чок турган. Ол четтер-тер ийи эр дээр, бо чылын алаан ажы-ларны чоруткан. Оң түнелгиде ол туралда 20 оруну салыптар дээр.

Д. ЕНДАН.

Луг-Хем район.

ОЛАР АМ БЕЛЕН

Барыш-Хемчик районун «Большевик» көдөз ажыл-агый артелинин ажыл-ишчилери 280 тонна кызыл-тас, 80 тонна арбай, 60 тонна сула, 4 тонна чочак-тараа, 5 тонна чинге-тараа үрезинерин чажар шынарында чедир арылгаш, ам ону хоранал турар. Сөүлү хүнерге чедир шутту 107 тонна кызыл-тас үрезини хоранаттыгган.

Колхоз бо чылын шутту 2736 центер черин чажып тарым. Ол шөл-дерин амдан эгелс суггарып эгелзед болгаш ында 62 кижж составыг суггарыкчылар бригадалыг доктаамал ажылдап турар.

Артедийн ажыл-ишчилери 1965 чылдың дүжүдүңге хергелээр 2940 тонна едекти белеткеш, оң 2570 тоннаын ховуларга апарып төккен. Өдөк сөөртүлгезинде коммунист эш Сыргычай удуртка эвон шалып-кын ажылдап турар.

Бо ажыл-агый эртен чыла болаарга, тракторлар септелгезин дүргө темп-биле, бедик шынарлар чоруткан. Оң түнелгиде - септесе чогуур бүгү тракторлар болгаш көдөз ажыл-агый машиналары дооза септеттин-ген. Ында бар техника бүрүз тус-тус агрегаттарга хувааттыгган. Тра-ктор-хову бригадаларының туралары белеткеттинген. Механизаторлар болгаш тараажылар ам чүлге хар агып, чер эририн маанп турарлар.

А. ЕВРОП.

СОВЕТ-ПОЛЬША НАЙЫРАЛ БУЗУЛБАС

ВАРШАВА. (СЭТА). СЭКП ТН-нин Бирги секретары Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чакта төлөө-рининг Польша Улус Республикасы аян-чоруу бүгү польша хей-инитинин кичээггейинин түвүдө турар. Улус-чу Польшаның ажылы чоняры ол аян-чорукту совет-польша бузулбас найыралдын чайынаача илэрзешки-ни, социалист тургузушкунга улам ыңайыг чедикшинерин магада-ла-мы кылдыр көрүп турарлар.

Совет Эвнели-биле социалист Польшаның найыралында артык үр-түнелдиг найырал бистин үш муң чылдыг төвүгүске чок турган, бистин бүгү улаузувун сорулааларыга болгаш арге-ажыктарына ол хире дүжүп турган керээ чок турган дээр.

«Голос праши» солуи демдегел-ген турар. Керезинг хуусааны узалыр чорук амдыралдын бүгү азыралыга совет-польша кады амжалдашканын улам ыңай хөгжүдүргө эң калбак аргалары ажыдар деп, «Трибуна лю-ду» солуи дөмгөдөөн.

Варшавага апрель 6-да СССР-ниң болгаш ПНР-ун партия-чакта төлөө-рининг аразында чуталаашкыны-нар үргүлчүдөөн. Хүндүлзөчө поль-ша черде совет аалчыларын аян-чо-руу үргүлчүлөөшканын.

ВАРШАВА. СЭКП ТН-нин Бирги секретары Л. И. Брежнев баштаан СССР-нин партия-чакта төлөө-риниң апрель 6-да орай кесжэ поезда-биле Вроцлавче чоруккан.

УДУРТУЛГА БОЛДУРБУШААН...

ЧӨӨН-ХЕМЧИК районун Ленин аттыг колхозунун тараажылары бол-гаш механизаторлары, республика-нын көдөз ажыл-агыйынын ажыл-ишчилери-биле бир дөмөй, чеди чы-зыг сөөлүг чылынны хову ажылда-рынга бүгү тала-биле хынамчалыг белеткенип турар. Ажыл-агыйын-тарга шөлдеринге 43 трактор ажы-лаар. Ам оларын арткан ийининг сөөлүг эриилдерин солуп, ызын-дырлар арткан. Катан-катан хынал тургаш, ык септээр 250 илдерин. 29 андалыны, 39 сөлданы, 6 культураторну болгаш өскө-даа ма-шиналары Сегезинге, Ак-Шаттын хову тураларыныче үндүргөн. Кошкулдаш чыккап каан андалы-нар, илдерлер харнын эриилер чанал чыдар.

Кызыл-Халыкның болгаш Көк-Те-ректин дөмгө шөлдеринге кукуру-

заны, чочак-тарааны тарымын планнаан. Колхозун ишчилери ол шөлдерге 1350 тонна ирини едек-ти сөөктөргөн. Тарылга шөлүн чөп ажылдаар болгаш күш-ажылчы ки-жилерин амдыралычы кичөөнгей салып дугайында СЭКП ТН-ның март Пленумунун шийтипирин кол-хоз баштар чери болгаш партия организациязын удурутлга болду-рушаан, хову тураларын чогуур негелзегинге дүжүтү таарымчалыг, ары-шөвөгө тургузурынче кичөөнгейни утландырып турар. Ийчаангаш Сегезинге, Ак-Шатта бригадалар төп-терин дөмгө-септөп, белеткелди кылган. Ол чердерде чунар ба-жы, кызыл будун, столовая база-бар. Ажыл-ишчилерин чаз иште кыйгырып турар дозуннар, плакат-тар астыгган. Тарылганы апрель 10 үезинден эгелээр деп болуп турар бис.

М. ХУНАЖЫН.

ХОВУ ТУРАЛГАРЫН НЕМЕЙ ТУТКАН

«ШЕКПЭЭР» сохотуу ажылчы-лары чакы тарылганын чаз-чаз че-дикшинер-биле уктуп турар. Сеп-телге колдуунда доозулган, 1100 тонна үрезининг сөөлү арылгаш-кыны төнер чокшудула.

Трактор-хову бригадаларының төптөра чакы, күсүк ажылдар үе-зинде механизаторларын Үзүлүт аалы болу бээр чүве болгай, ыч-чангаш дирекция болгаш партия организациязы механизатор кадр-ларга чакы кампания үезинде та-арымчалыг байдаларын тургузары-че кичөөнгейни салып келген. Мур-нуку чылдарда чутле Биче-Алгатын-га чангыс черге хову турала тур-ган. Эки дертининг улуг бажы-лаа алаа чок турган. Ол четтер-тер ийи эр дээр, бо чылын алаан ажы-ларны чоруткан. Оң түнелгиде ол туралда 20 оруну салыптар дээр.

гем, кызыл будунунг дөрт өрөөл чаагай бажыны туткан бис. Ында чучар бажын, столовая биле чер-гелештир содаар, сандалар дөң ишкеш чутула эдилээр хей. Орун-нары ак чорганнар-биле эткилеп каан.

Улут-Бузул деп черде чаз тутту-ган хову турала механизаторлар-нын сеткиниге таарымчалыг. Лен-Терезинде бригада база бар. Тарыл-ганын темпийин шыкмычылары-биле кижилерин кылган ажылыны түнелгиди беш хонга-ла үндүрүп шийтирилген алган бис. Орта шы-ларан механизатор азы бригада-вымпыл-биле кады акша шыналдын база алыр.

Н. КАЛГА-ХӨВ.

ХАР ЭРИРИ БИЛЕН ЭГЕЛЗЭР

КАА-ХЕМ районда «Бурунгаар» колхозун тараа шөлдеринде хар ам-

Апрель 6. Ак-Хем ховузу Сегезиниң арт кырында бээр карарып бажы келген, а мурнууке көөргө долгандыр даглар ак харылаан арылган хө-вээр. Ак-Хеминиң ишти безин чаа-ла шокорарып бар чыдар.

Ийчаала-даа Ак-Хеминиң тараалыг ховузу чакы амдыралга, улуг ажыл-үлгөргө кирген. Ында «УТКА 25 чылы» сохотуу Ак-Турт салбыры-нын № 1 хову бригадалыг турала-на чедө берилис. Туралыгын алаа та-лазымда ховула күчүлүг тракторлар-нын моторларынын даажы каан-ла хо-нуу буркутаар хар алаанга чыккан ховууну ыжымын үрөп, диниреп тур. Ол дээрге чакы хову ажылы-нын өгө-чаданы-шын базырышкы-ны-дыр.Туралда чаа келген сөккө-ларын кеск кижилер хынал көргөн, чажарынга таарыштыр кылган тур-лар. Комсомолчу М. Амуртаа дүштө-ки чөмнү белеткеш, баштай келген кижилерин белем чөм-биле чөмгөргөн тур. Туралда оон өскө-даа ажыл та-рыштырган, эгелзед кижилер бар. Селсарылар С. Дамча биле С. Бар-тынянын маскаларынын даажы-лаа дымналар.

Бо дээрге алдарлыг чеди чылдын эң сөөлү чылынны дүжүдү дээр демиселдин шийтирилгө үезинин ажыл-ижи. Ховула чер илэртэин тракторларын моторларын даажы каан-ла ховула калдыг-бир тырылаш шимжэ база немей берди. —Алды трактор-лар чоруп олур, сөккө-лар сөөктө-дөр—деп, үчүткөн Монгуш Даа-лоор, Чаз-Оруту куду көргөш, чута-лаады. Хей сөккө-лар сөөктөк тра-кторларын дистингичес чоруп олур-арын көөргө, шынал-ла бир улуг колонна.

Ас-каан хүнүн чылынны ховула кеск-кеск артык харлар улам ар-лып, Халыг-Данын, Хараганын.Ко-жарганын артын талында мунгал чыткан харлар ында-мында шокор-арып бар чыдар.

Бо бүгүнү көөргө магалыг-ла! —Республикада чакы хову ажы-лын силер мурнай эгелзед-дир силер аа?—деп, агроном Чаран-оол Намыраевич Чигжитен айттырды.

—Ындыг боор, харин, Бо чер-ниң хары Сегезиниң арт бетинден бээр мурнай сойлап бадар чер бол-гай. Хар шокорарып көөргө-ле, март 26-да илэрткен кичириник. Баштайгы хүнерде арван харларын ооп чораш, дүш хирде бичелд илэрткен турдуз. Ычканас болза хожок, бо суггарыла чок хову бол-гай, бичин-ле өл-шкыты хөрүңге си-дирип алганы-ла дээр—дээр, агро-ном артык утландырд.

—Арттан бээр бо ховуу илэр-теп каанкылар ол бе? Оранчок бол-ган-дыр силер аа?

—Ийе, дүш туралыг эрип ба-тымас. Бөгүнүн каларга 600 гектар ажа бээр. Эң баштай ийи «ДТ-54» илэрткен кирген чүве. Ам беш агре-гат ажылдап тур. Моон солгар улам немейер.

Механизаторлар М. Данаа, Б. Бегзи олар эң баштай илэрткен кир-генер. Ам А. Сөвөн-оол, М. Нана, М. Доржу олар немейип кирген бол-ган дээр ийи бөлүк бооп алгаш илэрткен туралар. Оларын илэр-теп турар черинде артык хар ында-мында ам-ада бар, хөрүңүнү өлү-аажок, кургаг хат хадый бербес-ле болза, черинг өл-шкыты куларыры артык чылдан оранчок аки, бо чылын дүжүт черле алдынар деп илгеп бо-лур дээрзин агроном база немеп ка-ды.

—Эртен чылын бо ховуга 842 га чер алдырган бис. Чамдык хүнерин алаа эртергени-биле ангыс андарар план күсөттинмиз. Ам-ада 788 га черин улар андарар уурга тавар-жып турар бис. Бо ховуга 20—22 сантиметр чедир хандыр андарар болза аки, Черинг алаа ол хире че-дир эривез-дир. Чер ыччаар эрий бээр, билек-ле андарып киритер

Хүн орайтаан тууду амжалдыг хө-дөлүшканын дам барган. Ак-Хем хову-зунында чакы ажыл бо хүнерде шак мичаар хайныгып турар.

М. ЛЮНДУП.

УСТУНДЕ ЧУРУКТА: механизаторлар А. Сөвөн-оол биле М. Дор-жуунуң агрегаттарының шын базы-рышкынын чорудуп турары.

Фото: С. ФЕОКТИСТОВУУ.

Д. САЛЧАН.

Амыдыралдын негеп үндүргөн сорулгалары

ССРЭ-нин Көдээ ажил-агый министри
В. В. Маукевич-биле беседа

ССРЭ-нин Көдээ ажил-агый министри В. В. Маукевичтен СЭТА-нын корреспондентизин дилээн. АИТЫРЫГ. Чуртка көдээ ажил-агыйн удурун талазы-биле министрство кандыг ролу оонап турарлыг база кандыг кол-кол сорулгалары оо шийтпирлерил?

ХАРЫБ: Сөөлү үеге чедир-ле министрствоуну ролу болза чүгө көдээ ажил-агый эртемни удурун, көдээ ажил-агыйн болгаш ветеринар албанын тускай эртемниглерин белеткери болуп турган. Ам болза СССР-нин көдээ ажил-агыйн өнөл-республика министрствоуну көдээ ажил-агыйн хөгжүлгезин удурун болгаш колхозтарда база совхозтарда ажил-хөгжүлгезин белеткери болуп турган. Оо ажил-хөгжүлгезин үндэсин — бугурунун икелелерин хандырып болуп турган.

Министерство моон сонгоор-даа көдээ ажил-агый эртемниче улут кичээлгени салыр. Көдээ ажил-агый эртемниг В. И. Ленин аттыг Бүгү-үзүмдүк ажил-агыйн удурун талазы-биле хөгжүлгезин удурун болгаш колхозтарда база совхозтарда ажил-хөгжүлгезин белеткери болуп турган. Оо ажил-хөгжүлгезин үндэсин — бугурунун икелелерин хандырып болуп турган.

Дукцияны өртөз тодардырла, бугу-рулгеге үнгөп боттуу чарыгалдарын барымаалайын тургулаан. Ол бугу болза колхозтарын болгаш совхозтарын ажилын дезорганизастап, чер болгаш мал ажилынчын продуктуларын бугурун чоруктуу калбартырып оларнын сонургалын тургулаан турган, көдээ ажил-агый когаралдарга чедип, а хуруне продукцины чедир албайн барып турган.

Амгы үеге ол улут ишчилерин удурун уузкап турар. СЭКП ТК-нын коомта чаа доозулган Пленуму тараа, үт, сүт болгаш өске-даа продуктуларын ылазылаадыг быжыг планнарын каш-каш чылдар иштинде, бо таварылгада — алды чыл иштинде кылырыч шидир деп шийтпир-ни хүлээп алган. Оон-биле кады күрүшенин-даа, ажил-агыйн иштинде-даа эрге-ажыктарын кады барымаалаа көр. Доктаамал эес дээр өртөктү күш чок болдурган. Колхозтар болгаш совхозтар ажил-агыйн калырга чокка чорутуун дээр, чер болгаш мал ажилынчын продуктуларынча өртөктөрүн бугурун-экономика зоналарын азы-биле ылгалдыг болдурган.

Көдээ ажил-агыйн хөгжүлгезин иштинде дүгөп чок кылыр, оон бугу азыларын, бугу бугурунунчын орулгалыг болдур талазы, СССР-нин Көдээ ажил-агый министрствоу көдээ чер-черде оон органдарын хөгжөк чугула бугу хемчеглерин алыр-

лар. Көдээ ажил-агый эртемниг В. И. Ленин аттыг Бүгү-үзүмдүк ажил-агыйн удурун талазы-биле кады министрство бол-за эртемни болгаш мурнакын практиканын берген чүдүлгезин түнээр талазы-биле ажилды доозар болгаш аюу үндөзүлгө, чурттуу зона бүрү-анга ажил-агыйн эне-ажыктыг чорударынчын системанын тургузар талазы-биле ажилды улам дүргөни-биле доозарын министрство оралдажыр.

Планнашкынга турган-биле бир дөмөй, бо талга база улут ишчилерин удурун болгаш мурнакын практиканын берген чүдүлгезин түнээр талазы-биле ажилды доозар болгаш аюу үндөзүлгө, чурттуу зона бүрү-анга ажил-агыйн эне-ажыктыг чорударынчын системанын тургузар талазы-биле ажилды улам дүргөни-биле доозарын министрство оралдажыр.

Чер ажилынчын талазы-биле алыр-га, сөөлү үеге хөй-хөй ажил-агый-ларга болгаш харын бүдүн зоналар-даа будалы берген тарылга эл-чештирилгезин катат тургузарынчын хемчеглерин алыр шийтпирлеттин-ген. Урезин ажилынче, оон иштинде ойт-сиген урезиниче, база ол иштинде чайгаар бүткен олар-белчирже улут кичээлгени салыр.

Мал ажилынчын алыр, малдын ий-ти баш санынча малдын эт талазы-биле бедик продуктулук укаа-ларынчын ийи деизин көүдөдир-инче улут кичээлгени салыр. Чер болгаш мал ажилынчын бугу чоруду-галарынча комплексилг механализа-циян улам ийи хөгжүүр. Көдээ ажил-агыйн продукцинын бугурунчын тех-нологиян агрономнар болгаш зоо-техниктер инженерлер-биле кады ажилдап кылыр конугу чугула.

АИТЫРЫГ. Колхозтарын болгаш совхозтарын удурун министрство канчаар боттандыраар?

ХАРЫБ: Колхозтарын болгаш совхозтарын шут удурун көдээ ажил-агыйн чер-черде органдарын, шут чугулаарга — көдээ ажил-агыйн район эртемниглеринче хүлээп алган. Министрство болза дүржүл-галарын түнээр болгаш тус-тус азыларын хөгжүүр, көдээ ажил-агыйн специализастаар болгаш ин-тенсификастаар талазы-биле кол-кол чүдүлгезин ажилдап кылыр, база эко-

номика талазы-биле кол-кол айт-рыларын ажилдап кылыр.

ССРЭ-нин Көдээ ажил-агый мин-истрствоуну Колхоз-органнастыг кол эртеледи болгаш Совхозтарын кол эртеледи тургузарын көрүп тур-ган. Колхозтарын болгаш совхоз-тарын экономиказын улам ийи бы-жыглар, хөгжүдөр болгаш болгаш-зынгаларын, оларнын бугурунча ажил-агый ажил-хөгжүлгезин анал-изир талазы-биле ажилды кылы-рынчын хүлээлгезин оларга дааскан турар.

Амгы үеге чуртта 9 муң ажил-колхозтар болгаш 39,5 муң колхоз-тар бар. Оларнын хөй нуруузу хөй азыларылг ажил-агыйлар болуп тур-ар, олар болза тараалан азы өттөн-ангада чер болгаш мал ажилынчын өске-даа продуктуларын хөй хем-чээлдин-биле бугурун турарлар. Ын-дыг болжожок, улам-на хөй ажил-агыйлар бугурун бугурунчын спе-циализастап турар, бо чорудула моон сонгоор-даа уламчылдар алар дээрин билдиргир.

АИТЫРЫГ. Республиккаларга, об-ластарга болгаш районнарга мин-истрствоуну кандай көдээ ажил-агый органдарын тургузулаан тур-ар? Оларнын сорулгаларын болгаш хүлээлгезин чүл?

ХАРЫБ: СССР-нин Көдээ ажил-агый министрствоуну катат азе тур-гусканын-биле кады бүгү-ле респу-бликаларга колхоз болгаш совхоз бугу-ругезин удурун талазы-биле көдээ ажил-агыйнчын чыгыс аай мин-истрствоуну тургузулаар. Облас-тарга (крайларга) болгаш районна-рга көдээ ажил-агыйнчын област-тык (край) болгаш район эртемниг-лер болгаш, оон анылаа, азын каш областтарга, республикаларга совхоз-

тарын специализастаттынган трес-терин тургузулаар.

Эвилелдежен республикаларын көдээ ажил-агый министрствоуларын бугурун составынга көдээ ажил-агый талазы-биле эртем-шиичил ажил-дарын удурун талазы-биле эртеледи-лер болуп турар. Зоналарын болгаш чымыл азыларынчын эртем-шиичил институттары база чымыл дүржүл-галарынчын оларнын чыгырталыг кы-рер. Областарын (крайларын) дүржүл-галарынчын кол чет-кич көдээ ажил-агыйнчын област-тык эртелединчын эртемниг-леринче өнөктөшкөр болгаш чогуур облас-тын азы крайнын мурунда туруп турар эртем-практиктг сорулгаларын олар шийтпирлерлер. Шут чугула-ларга, төптөй районга чедир өнөл-дүк министрствоуну көдээ ажил-агыйн эртеледи башкарарынчын кал-бак четкич бар болур.

Төпке-даа, чер-черге-даа көдээ ажил-агыйн эртеледи башкарарын болгаш азыларынчын талазы-биле ажилды дүргөни-биле доозулган турарын түнелгиче күзөксеп тур мен.

Чурт чакы тарылганын шагала-а эртеледи берген. Оон организастаар чо-рулар херек. Малдын кыштагалы-кынын чедикширилг доозары, тарыл-ганы өзү-биле билдиргир органи-застаары, өске-даа ажилдарын чогуур өмүдө чорудары база чугула.

Партиянын болгаш күрүшенин кал-гамыч улут дуулаалыктынга бол-гаш салгы салымшкынга харын кылыр, бо чымыл-на хөй хемчээл-лик тараан болгаш көдээ ажил-агыйн өске-даа продуктуларын чуртка көр-түлгө талазы-биле бугу аргалар бистин кол-хозтарынча болгаш совхозтарынча бар болур.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Чаа сорулгаларнын деңнели-биле ажилдаар

ССРЭ-нин көдээ ажил-агыйн улам ийи хөгжүдөр талазы-биле сонгоорлаттын хемчеглерин дугайынча СЭКП ТК-нын март Пленумунуң доктаалында мын-чаар айткан: «Партия болгаш күрүне аппаратынын бүтү улаштыгынын, ийиштел бугурунчын бүтү азыларынча салгыла-чуртуну быжыглар, ажилдакчы бугурунун даанган ажил-херек дээр харымсалгазын бедир турган».

Бо сорулгаларын амыдыралга боттандыра талазы-биле практиктг хемчеглерин СЭКП-нин Барын-Хем-чин райкомунун чанында партия эге организастаа-нын коммунисттерин ийи хуралы чугаалашкан. Ху-ралдын хүн айттыгына райкомун херажангир орту-зунга ажил чорудар килдининчын эртелекчи эш С. Ям-биле база пропаганда болгаш агитация килдининчын эр-телекчи оролакчы эш Х. Кестикей олар коман-дировага чорун үзүмдү иштинде массалар ортузунга организастаа болгаш политиктиг ажилын экижи-дер дээр партия эге организастаа, Советтерге, профэвилде, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити ор-ганизастаа болгаш калчаар дуулаалыг турарынчын дуга-йында информацияларын кылган.

Чыл эезинден бээр эш С. Ямбил 4, эш Х. Кестикей 6 катат колхозтарга болгаш совхозтарга командиро-калап чорашкан. Райком аппаратынын ажилдакчы-лары бо эштер чер-черге баргаш, илерөөн четпестери чайдадыр талазы-биле партия эге организастаа болгаш санал-онаалдарын кирип, азын үр-түнелдиг ажил-дарын кылганын коммунисттеринчын хуралында дем-дээн.

— Коммунистер бо айттыгы чугаалажырын СЭКП ТК-нын март Пленумунуң шийтпирлерин амыдыралга боттандыра хемчеглер-биле холбаштырган. Партиянын айткан хемчеглерин чедикширилг боттандыра чор-рук бугу партия, совет, ажил-агый, комсомол болгаш профэвилде организастаа болгаш ажилын үндэсин-биле экижидер негеп турар деп ТК-нын Пленуму са-наан. Бо талазы-биле ажил бисте чогум кандыг бай-лаалдыг туруп турарын хандыр боданып көөр болзу-вуса, четпестер хөй—деп, райком секретары эш В. Бакулин чугаалаан.

Оон ийи секретарынчын уламчыл чугаалаан бол-за, райкомун чамдыг харымсалгалыг ажилдакчылар колхоз, совхозтарга барганда колдуунда-ла пар-тия организастаа болгаш секретары-биле, колхоз дарга-зы азы совхоз директору-биле чугаалашкан, а Совет-тер, комсомол, профэвилде, херэженин, дружиналар ажилын сокуртаган, оларнын удурунчулары-биле журажып чугаалашпайн турарлар.

Моон түнелгиче «Барлык», «Шекпээр» ышкан улут-улу ажил-агыйлар социалистг чарыштын түн-елгичи чогуур үегине үндүрбөй, ажилчыннарга күш-

ажылдын немелде төлөвирин тыыспайн турары, чам-дык клубтарын ажилдаван, халдычак турары та-варылга эес.

Райком ажилдакчызы кижи кандыг-бир ажил та-лазы-биле бурога айттыг белеткээр азы хынаада кы-лар дээр чораш үзүмдө кол кичээлгенин олче мөөч-нөри шын болбайн аан. Ындыг-даа болза ол черинге, дүргө элер азы район организастаа болгаш дуула-ныг негеп турар айттыгынын эскербейн эрте бээр болза, пар-тиянын бо үеге негелдиз-биле дүшпөс.

Чокта чаа райкомун 2 ажилдакчызы «Барлык» совхозта эш Х. Очурга баштакан тууг бригаданынча чедер бээр, мындыг таварылга болгаш коммунисттер-нин хуралында илерээ:

— Сидерин бир дугаар-ла көрүп тур бис. Бистеге келгендер конугу-ла эки-дир. Коммунистг күш-ажыл бригаданы деп бедик айт чедип алганынчаан бээр үш чыл ашкан. Райондан, совхозтан келген дарга-лар хойжу бригадаларга, сүт-бараан фермаларына, хо-ву бригадаларына барып-ла турганар, а бистеге каап лекция-даа, беседа-даа кылып бербес турдулар. Малчынарынчын хөй кезин оок өглерде чурттап, чан-гыс-даа хойжу бригада төв кылдырмаан турда, ту-дугжулар-биле ажил чорудары база чугула болгу дег. Бистеринчын дугайымыста хайгаарал салырында дуула-жып көрүдөр.

Ажилды чүгө кампания барымаалап, чангыс та-лап чорудар шын эес практикасы чайлаштырмаан, ажилы-биле чугаалаарга, тууг ажилына кошкан кич-ээлгени салып келгеннис моон илде-дир деп, райком аппаратында коммунистер боттарынчын бо хуралында демдээн.

— Чер-черге барып чон ортузунга организастаа бол-гаш политиктиг килдининчын ажилы кылырынын ор-нунга, мен бодумдан эгелээш, килдинин өске-даа ажилдакчылар кабинетке хөй шак эртирпир турар-дыр бис—деп, пропаганда болгаш агитация килдин-инчын эртелекчи эш Д. Олан-ол мининп чугаалаан. Билин бедирин оралдашпас, халас шак эртирпир, чер-кезип кылаштар ийи-чадыс ажилдакчылар аппаратта барын коммунистер буруу ишап шүгүмчүлөөн.

Бистин Төрөн чуртувустун бугу-де бузууларында СЭКП ТК-нын март Пленумунуң шийтпирлерин амы-дыралга боттандыра дээр шийтпирлерин калбарган. Мындыг үеге райком ажилдакчызы кижи бодунга заа-дырган ажил-херек дээр харымсалганы эки билдип, не-гелдизин чаа деңнели-биле ажилдарын коммунистер дүгүрүп алган.

Т. ТАЛАНЧИН,
бистин корр.

ӨВҮРЖҮЛЕР СОРУЛГАЗЫН КҮҮСЕДИР

СЭКП ТК-нын көдээ ажил-агыйн улам ийи хөгжүдөр талазы-биле сонгоорлаттын хемчеглерин дугайынча СЭКП ТК-нын март Пленумунуң доктаалында мын-чаар айткан: «Партия болгаш күрүне аппаратынын бүтү улаштыгынын, ийиштел бугурунчын бүтү азыларынча салгыла-чуртуну быжыглар, ажилдакчы бугурунун даанган ажил-херек дээр харымсалгазын бедир турган».

Бо сорулгаларын амыдыралга боттандыра талазы-биле практиктг хемчеглерин СЭКП-нин Барын-Хем-чин райкомунун чанында партия эге организастаа-нын коммунисттерин ийи хуралы чугаалашкан. Ху-ралдын хүн айттыгына райкомун херажангир орту-зунга ажил чорудар килдининчын эртелекчи эш С. Ям-биле база пропаганда болгаш агитация килдининчын эр-телекчи оролакчы эш Х. Кестикей олар коман-дировага чорун үзүмдү иштинде массалар ортузунга организастаа болгаш политиктиг ажилын экижи-дер дээр партия эге организастаа, Советтерге, профэвилде, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити ор-ганизастаа болгаш калчаар дуулаалыг турарынчын дуга-йында информацияларын кылган.

Чыл эезинден бээр эш С. Ямбил 4, эш Х. Кестикей 6 катат колхозтарга болгаш совхозтарга командиро-калап чорашкан. Райком аппаратынын ажилдакчы-лары бо эштер чер-черге баргаш, илерөөн четпестери чайдадыр талазы-биле партия эге организастаа болгаш санал-онаалдарын кирип, азын үр-түнелдиг ажил-дарын кылганын коммунисттеринчын хуралында дем-дээн.

— Коммунистер бо айттыгы чугаалажырын СЭКП ТК-нын март Пленумунуң шийтпирлерин амыдыралга боттандыра хемчеглер-биле холбаштырган. Партиянын айткан хемчеглерин чедикширилг боттандыра чор-рук бугу партия, совет, ажил-агый, комсомол болгаш профэвилде организастаа болгаш ажилын үндэсин-биле экижидер негеп турар деп ТК-нын Пленуму са-наан. Бо талазы-биле ажил бисте чогум кандыг бай-лаалдыг туруп турарын хандыр боданып көөр болзу-вуса, четпестер хөй—деп, райком секретары эш В. Бакулин чугаалаан.

Оон ийи секретарынчын уламчыл чугаалаан бол-за, райкомун чамдыг харымсалгалыг ажилдакчылар колхоз, совхозтарга барганда колдуунда-ла пар-тия организастаа болгаш секретары-биле, колхоз дарга-зы азы совхоз директору-биле чугаалашкан, а Совет-тер, комсомол, профэвилде, херэженин, дружиналар ажилын сокуртаган, оларнын удурунчулары-биле журажып чугаалашпайн турарлар.

Моон түнелгиче «Барлык», «Шекпээр» ышкан улут-улу ажил-агыйлар социалистг чарыштын түн-елгичи чогуур үегине үндүрбөй, ажилчыннарга күш-

ту саары, хойдан-на 2,4 кг дүктү алыр көрүнгөн. Ону чедип алыр дээр колхоз бугуруу чогуур ажилдарын чорудуп тур-ар. «Торгалыг» колхозтун Чаа-Суур сүт-бараан ферманын бүрүн механизастаар, симментал укаа-нын инзон асаа эстүер, күрүне-ге сазар анык шарыларын се-миртир тускай бир пунктуну Са-рыг-Халте тургузар.

«Кызыл туу» колхоз Хорум-нут-Ой ферманын симментал укаа-жык кичээлгенин күштелди-рип тургаш, ол колхозка сарык малды муң баш чедирери көр-дүнгөн. Оон ийи районун бугу колхозтарына бо чылын ине-ктерин бугурун-биле тууг эде-риштирер.

Хөй малдын баш санын улам ийи астырунча, оон укаа-нын экижидеринчын улут кичээлгени салыр. «Торгалыг» колхозка чартык нарын дүктүг, «Кому-низмче орукка»—чартык бөдүн дүктүг, «Кызыл туука»—бөдүн дүктүг тыа хойларын колдады эстүер. Бугу өсүлгүлери ангор укаа-жык шийтпир.

Малдын баш санын өстүрери-нин планын ылазы-ла күштеккен турарын чедип алыр дээр, кызы-раан болгаш ара салган хойларын тускай колданар кылдыр үкеш, оларга кошкарларын салырын кө-рүп турар. Малдын бугурунча азынын шийтелгилеринчын үр-гүлчүлээр, ол азынынчын көгүн үзээр дээр демиселге бугу зоо-теринар ажилдакчыларын хаара турду.

Малчынарынчын болгаш мал ажилынчын тускай эртемниглерин тускай мергежилин улам ийи бедирер сорулга-биле фер-маларга, хойжу бригадаларга зоо-ветеринарлар өөргөлгенин про-грамма бугурун чорудуп, ол талазы-биле кичээлгенин айза үштөн эвээш эес улаа эртирер.

СЭКП ТК-нын март Пленумунуң болгаш партия Тыва обкомунун бешки пленумунун малчы-нарынчын амыдырал-чуртталга байдалын улам ийи экижи-леринчын улаанган хемчеглерин бот-тандыра сорулга-биле 1965 чылда районун малчынарынча 38 чуртталга бажынарын, үш

кызыл булуңнарын болгаш 5 чу-нар бажынарын тууг, ажил-далга кириген турар. Ол тууг-ларга хергелеттерин тууг ийи-штарын барык бүрүн белеткээр болгаш ам дилг материалдарын, туугуларын, чугайын болгаш өске-даа чугула материалдарын килдин белеткээр турар. Мурунда туугтарын чуртталга бажына-рынчын чедир кылыр, септеп-еелир, крышалаар, кладаккалар, оларга пилталар тургузар, шугаттура-лаар талазы-биле колхоз бугу-рунче улут ажил чоруп турар.

Бо чылын колхозтар төптөргө болгаш чамдык фермаларга хөп-чуур тускай черлерин организаста-таар болгаш ажил-агый бугуруу хөп чурт үш-үш машиналарын болур. Ол дээрге колхозчу хер-эженинчын бажык ажилын дык чингидер арганы бээр.

Районун колхозтарынын Арыг-Бажы, Кужур-Чыраа, Ча-раш-Лыт, Чаа-Суур, Ак-Чыраа сүт-бараан фермаларын бүрүн электржикилер болгаш радиолу-лар. Колхозтар бугурунча туугула-зын калбартып, оларны укаа-зын азын ажилдап кылган. Бугурунча болгаш чуртталга ту-дугларын септептеринчын тускай бригадаларын база колхоз бугу-рунче организастаан.

Чакы хову ажилдарына бе-леткел чер болганда хайынш-кынныг чоруп турар. Район ийи-ти-биле 1800 ажим гектар чер-ге тараа болгаш мал чөм кул-тураларын тарып. Оон иштин-де тараа аймаа 720 ажим гек-тарын, кукуруза 660 гектарын ээлээр. Көдөнийн ажил-ишчилери тараанын болгаш сикенинчын сүг-гаттыг черлерин чөп ажыг-ла-рынчын болгаш ол черлерин дү-жүдү бедиринчын чугула сорулга кылдыр санап турар.

Бир эес бо чылын районун колхозтары кукурузанын 15 муң тонна ногаан массанын, 15 муң

тонна сикенин, ол-ла хире хем-чээлгил сикесту, 1840 тонна мал чөм таранын эки шынарлыг бе-леткел алыр болза, келер кы-жын ийитинчын мал чөм-биле эки хандырылган болур болгаш малдын продуктуу-даа кудула-вас.

Өвүрүч партия, совет, проф-эвилде болгаш комсомол ор-ганизастаа болгаш көдээ ажил-агыйнчын тускай эртемниглерин кө-дээ ажил-агыйнчын талазы-биле оларнын мурунда салдыган улут болгаш харымсалгалыг со-рулгалын чедикширилг күсүдир талазы-биле боттарынчын чугула-да салдыган сорулгалын чугаа-жөк күсүдирпир шыдаарлар.

Ам үдээ ажил-агыйнчын бугурунча мал олоошкынын килдин чоруп турар. Малчынарынчын кызымак ажилдап турарынчын түнелгиче чаш малдын чидирг чокка кам-галап алдынын турары болгаш ийи доругу турарынчын көчүр-өрүтүг. Чамдык ажил-агыйнчын-ларда шээр малдын алдан ажим хуузу төрөөн. Малдын чаш тө-лүн бүрүн алыр дээр калбарган чарыштын мурунку ороурунда дык хөй малчынарынчын илереп кел-ген. «Торгалыг» колхозта Херел Көк-ол, Сундуй-ол, Найдып, «Коммунизмче орукта» Джик-Дорж, Сендел, Олей, «Кызыл тука» Олак, Мөнгүн-ол, Кал-гашы болгаш оон-даа өскөлөр салга замаажыр. Чаш малды менди камгалап доруктур дээр оларнын мурунча дүржүл-галынчын районда калба-биле не-птерип, улут ажилдап чоруткан.

Өвүр черинчын ажил-ишчилери СЭКП ТК-нын март Пленумунуң шийтпирлерин амыдыралга бот-тандыра болгаш чогуур улут-ху-зун кирип, көдээ ажил-агыйнчын бугурунчын чайгышынчын көрү-дүрүлүшүнчүн орунуга тургузар дээр демиселге бедик көргүдү-лерин чедип ап шыдаар.

К. ШУЛУУ,
СЭКП-нин өвүр райкомунуң секретары.

КОММУНИСТИГ ПАРТИЯ—ТИЛЕЛГЕНИН ОРГАНИЗАКЧЫЗЫ

Ада-чурттуң Улуу дайынынчын чылдарында Коммунистг партия болза фронтуга болгаш тылга совет улустун улап-башкаар болгаш ийирикчи кужу турган. Ол болза дайын-нынчын эжелеп алган турган рай-оннарынча кижилерин деми-селге көдүрүп үндүрүп, партизан дайыннын база организастаан.

ЧУРУКА: Белоруссиянын Коммунистг партиязынын Пинскке турган чакыт обкомунуң секретары С. Г. Войцехович Пинск областын Ленин районунда Хворостово деп көдээ суурнуң чурттакчыларынын аразына беседа кылып турары (1943 чыл).

Танды районда Хову-Аксы суур-нун аптекасына кире берген кижи алдын-сараала рамалыг, кааптап ас-кан шаял бедикти доран эскерип каар. Мында бижээн: «1964 чылда республиканын аптекалар аразынын социалистг чарыштын ийи-ги черин өлөөн Хову-Аксынын № 18 аптекасынын коллективинге» деп бижээн.

— Чунуң журунда бергени ол? — деп эртелекчиин айттырым. Эртелекчи Галина Яковлевна Ата-манова мында деп чугаалаан: — 1964 чылда ам аймаан бол-гаш амнелге бараннарынчын үүр-мектен сазар планын 104,4 хуу, 20 центура талазы-биле планын 20 муң рубль сайгырылганын 30,9 муң рубльге, азы 151 хуу күсүткен бис. Бо дээрге чугула көргүтүл-дүр.

Бистин аптека коллективинге ийги черинчын шаял бедикти бол-гаш ажилдакчы бугурунча чартык анынчын шалыны-биле ашма шаял-дын тыыскаан, Бирги шаялдын Ту-ран хоорайнын аптека коллективин алган—деп демдээн.

Хову-Аксынын № 18 аптека кол-лективинчын чүгө планнынчын наа-лааларынчын кудурунчын ажилдап ажилдап турар эес, харын ажилдап ашма мурунчын арга-дуржу-ла

Социалистг чарышка ийиги черни ээлээн

Танды районда Хову-Аксы суур-нун аптекасына кире берген кижи алдын-сараала рамалыг, кааптап ас-кан шаял бедикти доран эскерип каар. Мында бижээн: «1964 чылда республиканын аптекалар аразынын социалистг чарыштын ийи-ги черин өлөөн Хову-Аксынын № 18 аптекасынын коллективинге» деп бижээн.

— Чунуң журунда бергени ол? — деп эртелекчиин айттырым. Эртелекчи Галина Яковлевна Ата-манова мында деп чугаала

Мал төлүн хорамчага таварыштырбас

«Сүт-Хөл» совхозтун довиксэри кандыг-даа малды ажаап өстүрөнгө чогулчалуу таарышкан. Мыйыстыг бода малга кышкы ордолор төрөтүт. Алаан кыштарларын чынында домас кара суугар бар. Инктер сүткү ордон үргүмү ийип турат. Ол кыштарларын чогулганга сизге, саваң сарататкы хой туруп болур.

Совхоз шээр малды улуг чарыгдал үндүрбей өстүрүп болур. Шээр малдыкы кыштарлар беким дагыраа, ыжым, кара мээстерин элентеринде, ордулаш черлерде.

Малчынар малдыкы чаш төлүн менди албышан, чазагаары кирип эгелеп турат. Ишкенин, Хүүрентинин, Көшпестин, Ан-Хайнын, Ман-Чүрентин, Чечентинин болгаш Шаттын малчынары эки кыштам, малынын төлүн менди алган. Чоонка чедир совхозтун 6241 хой төрөз, ооң 6261 хураганы менди доругуп турат.

Бора-Тайга салбырын 3107 хой оолдаан, ооң 3123 хураганы чидирит чекка алдырган. Хойнун баш санын өстүрүп, продуктуун көбүдөйтүз дээш 4 хойку бригадалар социалисттик чарыштык күлөпгөлерин алган. Ооң чамасы түнөлдөри мындыг:

Ман-Чүренте Сергей Ашан бригадирлээн бригада төртүтүнгөн 696 хураганын, Чечентинде эш Нончуктун бригадасы 765 төрөз хойнун 768 хураганын, Х. Сарыг-оолдун бригадасы оолдаан 1012 хойдан 1020 хураганын, эш Нончук-оолдун бригадасы хураганнаан 634 хойлардан 639 хураганын менди алганнар.

Хойжулар О. Серен 275 хураганын (төрөз хой 273), Хылдыбай 228 (оолдаан хой 222), Назын-оол хураганнаан 204 хойнун 208 хураганын, С. Бошка 170 хойдан 172 хураганын хорамча чекка алганнар. Хой оолдаан киданнарне сизге, сула, дус сөөртүп чедирер тусый бригаданы салбыр тургускан, ында 5 транорт, беш шанактыг айт донтаамал ажалдап турат. Ички эмчизи эш Херлиг-оол хун-дун чок малчынарга барып, медицина дузаны чедирип турарын чон көргөш кончуг өөрсөн. Мал эмчизи Х. Мочак-оол киданнарда малды тургузары дээш, мал аарынын болдурбазы дээш кончуг шуугуру ажалдап келген. Мочак-оол мал эмчилеринин мурнунга харыскалгыг сорулга салдынар. Малчынарга оларнын хун буру дузаланычы херек.

Т. НАКПАНАН.

Маадыр-иенин ажыл-ижи

— Чигден Карымаевна кончуг болдур ийин. Олут-чыдын билбес, дүне-даа, хүндүс-даа хой аразын-дан үнмөс кижэ боор — деп, парткомга чугалаалжып турдулар. Хойжулар дугайында чугаа чоруп турда, бо ажалчы, кезең кижини, Маадыр-иенин дугайында акл сөөкөз аэвэс чугалаалжып.

Чоруп олутуруста, Чиге-Шаттын хуннааректери кестүп келди. Бара мээсте хой-ле хой чаптыла берген өттүп чоразын ырактан-на эскерип калдымыс. Хойнун кезеңинде дөстөк кырында кижэ баразын кестүп, ооң чанында эзерлиг айт өттүп тур.

— Мончук-Хол боду хой казырын чорутуруу аа—деп, директор чугалаалжыр.

—Хой оолдай бергенде. Чигден хураганнары-биле туттуп туруп бээр кижэ-ле болгай. Оларын сизгендер, сугатар, чаштарып эмнектээр, шала-паразынчыг хураганнары эскерип каанда, шынчыл, эмнээш туруп бээр. Ол үеде өөндөн барып чечмелерин бейин утутуп тур кижэ болгай—деп, чолаачы тайылбырлай-дыр.

Улатпаанда хойжууну азынга чедер берилбес. Аал чанында кажаа иштинде көк-сула саразындын артып чыдыр. Чамдыкы хой чегмелерип каалкан болза-даа, ам-даа арбын болду. Чымыс кажаа чанында иштин үзүктөлөп каан дегем чадагай кажаанын бир үзүндө ногаан сизге болгаш салос бар, өскө ийи үзүктүн бирээинде аэвэс үд-галып доруга берген хураганнар, өскөинде олардан шала чаш хураганнар дешиктелген, чамыктары каап берген ногаан сизге кызырадыр дайынан турдулар. Хой деп чүвэ-зин, чүч-чү!

Амыр-менди солчуп, канчаар ажалдап, чурттап турарынын дугайын айтырышканымыстын соонка, чугаавыс мал-маган дугайында шилчип берди.

Чугаавысты оон ыңай уламчыла-дымыс. Ол коданда 354 төрүүр хойнун оолдаашканын ажалталып, ам 230 хураган менди доругуп турат. 100 хойга онааштыр санаарга 93 хураган онаашып турат.

Чигден Карымаевна аана-даа улуг өөрүейн тур,—ол малчын өг-бүлө чүс хойга онааштыр чүстөн аэвэс аэвэс хураганын алыр деп социалисттик хүлээлгелит. Ам төрүзе чогуур хой чүлө 14. Хүлээлге күөсеттин-мейн турат.

— Ам канчаар боор. Ара-салган хойларын шымак-шымактарын аңгалып үскөш, кошкар салырын органиастаар боор тур сизер ийин—деп, директор эш Аржаалай сүмелди.

Күзүн барып орай хураганнар алырынны ажы чү боор дөзөңг, «ыңчаар-ла ыңгаан» дээш, арга-чадаарда хүлүмүрдү.

Чигден Карымаевна Донгак ажал дөзөңдө чедер кончуг кызымак кижэ болду. Мурнунда, колхоз турда, оорол бригадасында ажалдап, инес саап, бе саап, чедер кылбын-на ажалы чок. Онуң дээш 15 чыл дургузунда чыгычылал, ыңай-бээр олар солуп, көжүп чоразын үеде та-варышкан-на ажал кылгып чоразын ол-тур ийин. 1960 чылдан бээр ийилээ хой ажалында доктаамал ажалдааннары ол, Төрүүр хойну чүлө ийи чыл казырып турат. Ынчангаш аэвэсинде ол ажал оларга чаа, ылангыя хой төрүдүп, чаш хураганнар ажаап доруктары улуг дуржугалыг болурун негезең.

Ынчангаш эртен чымын кожаа Сагабалдайлар тургулчу-ле арга-сүмелер айтырып чедер турган. Ынчангаш арга чок, улуг, биче мал аарып бергенде, совхоз төвүндө мал эмчилеринге доран хал чедер арга бар аэвэс — ымак болгай. Чаш хураганнар незин эмнепест, өктөктөп, сырынгып бергенде, чүп канчаарынын дугайында хоочун хойжу Сат Сагабалдай дыка өртөктөгү сүмелерин бигрилткен. Оон аңгыда ветеринария ажалдаачылары келерге, Чигден чүпүн-даа мурнунда айтырылгар са-

лып, кандыг таварыгга кайы амын канчаар ажалдаарын айтыргаш-ла туруп бээр. Ынчаарга эмчилер аана күзөлдүн-биле тайылбырлап бээрлер. Ылангыя салбырынны ветеринария ажалдаачысы Диринкмаа Биче-Караның эптиг аэвэздөн, чүвө айттып бээриниң билигинири ол аажок мактап олур. Ол ам барыч-тыг аарыглардан мал өлүрбөс апарган. Мал эмчилериниң сүмезин баугар сымартып, ам ижиритип тургаш, боду-ла эмнеп алыр. Саа-зын хааржакчыгаштарда болгаш улуг, биче шилдерде аяны-бүрү эмиерин биске көргүстү. Улуг кара шилде эмни биске көргүзүп ора чугалаалжыр.

— Эмчилер мындыг эм берген чүвө. Чаа төртүтүнгөн хураганга незин эмнездө, ижирит чүвө дидилер. Кончуг ажалыг ам ыңшаа-дыр. Хураганнын доруктуулук аажок, незин-даа чаа эл аар, өскө чегме-даа доран кире бээр.

Чигден Карымаевна 12 уруглар-ның нези — Маадыр-и. Улуг уруг Борбаан салыг сугурууу дооскан. Алдан-кызы ада-незинде дузала-жып сакманжыттып турат. Парлаз Кылдыкын башкы институтунун бирик курузунда. Өнер-огуз Кылдыкын профтехучилищесинде. Оон өскө-келери — дөрт кижэ 9, 6, 3 клас-тарда. Өвөңдө дөрт бичи уруг бар. 6 класста өөрөңип турат. Өнермаа биле Алаңы каникул үезинде ала-незинге дузалажыры-биле чымып келген, хураганнар чегмелерип тур-ганын көрүдүс.

— Кончуг кызымак, кезең өг-бүлө чүвө бо—деп, ол аалдан үнү-пестинисте, Анатолий Тунчумеевич чугалаалы. Мончук-Хол Оспакмаа Донгак ам-даа хойларын мээсте оларатышканын чор.

Маадыр-и Чигден Карымаевна-биле чугалаашкан кижэ хойнуң хөрөңгин аэвэсүп сайырадыр дээр уйгу-чынды чок демисежин турар кижилерин бирөөн-дир дээрзин эскербей барып шыдаас.

С. ПАВУ.

МОСКВА. Кузнецк моста Москваның Чурукчуларынн иштелгенин эргиделгес салонуң бажынын чартыры доозулган. Тузгужулар чурукчуу чаа бажынын амгы үнөс чараш-каас дериникинн хевиринге кирген. Бажынын иштик планшазымын эскерген. Чурук чуруу дамыла-ларын шөлү ийи катал алган, дөрт делгесе залдарын кайгамчык эки-дерез, алачылдар чалаар чыгып, чымык чок, конферен-зал, кафе база бар. ССРЭ-нин улустун чурукчуу С. Т. Коенковтун төртүтүнгөн хуннаан бээр 90 харлаанынга холбаштырган ооң чогаалдарының делгелгези орта ажалыг.

ЧУРУКТА: Чурукчуу бажында.

СЭТА-нын фотохроникасы.

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕНИН 20 ЧЫЛЫНГА ОН ТОС ЧЫЛДА БААРТЫК АРТЫНГА

Бай-Хаак суурнуң раймагында баштай кире берген кижэ ыла са-дып алычылар-биле салдыжыларын аразында эл-найралын белең-не эскерип каар. Сактырга шуптузу-ла шааншан тура таныш кижилер чы-гып келгенде, Ындыг болбас арга-жок: бо раймагтын салдыжыларын кончун хергелелин хандыраарыны чаа депшигелит аргаларын ажаллап, салдып алычты буртуу-биле ханы ха-рылаанын тулуп шыдапкан дээс амырбас.

Баартык артында турган чазык-чаагай, шилдегек дурт-сынын салдыжыдан бир-ле анык ар мындыг айтырып сала-дыр:

— Силерин хергелесчилер чыгыс бижир дөттеринерин көрүп болур бе, Любовь Николаевна?—А Любовь Николаевна турган!

— Бичи-ле малаптыңар—дээш, пөс алдырттып алган ону тулуп-суй-баа хергелес салдып алычтыме кө-рүңгө: — Силерин мага-болулар

чоон-дур, мындыг кижиге платве кы-дыр сөз дүктөн кылган бо материал эки, чазын келерде аан—дидир. Оо-лунга демти пөзүн салып бергеш, анык эрчип дилээн. Сакты кончуп келгеш, хуран даштыг кымын кыды-раш суна кааыткан. Ол кыдыраш дээрде эртен чылдан бээр бо салды-жыларын ажаллап эгелээн чыгыс кымыр дөттерин ол. Ында нарын чүвө бичи-даа чок; хергелес кандыг баранын сонугулар, салдып алыскап турарын орта бижип каар, а салы-жып бараан ажалдырде демти дөттерин даштыгыр боттарынын сал-дып алычтымын-биле «сүмелесир» чалчыдылар.

Бо дээрде Л. Н. Шамонинага уурт-кан раймагтын салдыжыларын ажаллап турар чаш аргаларын чүлө чыгыс-дыр. Ындыг чаш арга-лар оларда кайы хой.

1961 чылдың апрель. Бүгү чуртка шыкша, Бай-Хаакка база-ла улуг баштыгыч В. И. Ленинниң төртүтү-нгөн хунун байырлап эртерип тур-ган. Ол хуну Л. Н. Шамонинага уурткан бичи салдыжы коллектив кажаа-даа ултас. Ынчан ол маагиз-не Н. А. Белоусова, Е. А. Иконникова, Т. М. Семенова олар ажаллап турганнар. Коммунист күш-ажыл маагизин деп айт дээш чыл дургузун-да демисежин келгеш, ол турсаал-дыг хүндө ону чедип ап шыдааннар. Амгы үеде ол бижыг найралдыг коллективтен ийи-ле кижэ: Т. М. Се-менова биле Е. А. Иконникова амы-дырал-чуртталганын айы-биле үнүп чоруткан. Оларын аразынга Иркутскинн салды-кооператив тех-никумуң 2-ги курузунуң зооинити Г. В. Афанасьева кээп нешкен. Оон үнүп чоруй барган өөрүн ол солуп шыдаар, дуржугалыг салдыжы.

Салдыжының белең аэвэс чымыжы сеткилинден арыг, кады ажалдап турар өөрү-биле болгаш салдып алыч-чылар-биле эл-найралга шыгатып-тыган кижилерге ымак. Ындыг кижилерге ылап-ла бо бичи коллек-тив амааржып болур. Евдокия Алек-сандровна Иконникова 1938 чылдан бээр баартык артында турат. Ирак-мы Чөөн-Чуктен эгелен салдылап келген. Чүлө бо раймагга бейин ол он ажал чыл ажаллаан. Сөөлү үеде ооң кадыкчымын халыксырал, бо кы-жын ону аар аарыг орундан туруп албас кылдыр албапкан. «Коллек-тивтен үнөс сонда канчаар он, ол-чаан каар-ла ыңгаан» кылдыр чам-дыг, чүвени чедип билбес кижилер ыңчаар бодай берип олур. А Любовь Николаевна бодунуң кады ажаллап турар өөрү-биле ыңчаар боданмаан.

Шуптузу-даа, ийилеп-чагыстап-даа аарыг ажиниң өг-бүлөзинге, амылге-ге чыдыра бейин, бо-ла аалдап че-де бээр. Евдокия Александровна ол сагыш салышкынының дузасы-биле ам чүтөөр сепип, аалында чанып келген. Ынчалза-даа аарыг оон са-дынары шала алек. Бүт кырынга кы-лаштыптар апар салы-ла ол аарыг-га суларан хергелес кижэ бир-ле дугаарында бодунуң чыгыс өг-бүлө ишти ыңшаа кылдыр чыгыгып кай-ган өөрүнүн ажаллап турары—рай-магга кылаштып келген. Өөрү орта кайгамчык өөрүшкүтүп ужуражып, ажал-херектин канчаар чоруп тура-рын чүвө артырбайн хөөрөп берген-нер.

Кажан бо олутуларың автору ол найралдыг коллективтен кижэ-гүнериниң ажал-амыдыралы-биле таныштып турда мындыг таварыгга болган. Ина Александрова Белоусова бистен олурган өөрөлүксө арын-да өөрүшкүзү кыптыккан кире чүтү-рүп келгеш:

— Любовь Николаевна! Дусамыс чедип келди, Дус!—депкеш, дедир бурт-ла диди. Шамонина харылаа-да четтикпейн, тайылбырлай-дыр:

— Иконникова чедип келген-дир! Барып хөөрөңип көрүңер.

Ары шала агарып калган, шиш-симээр дүмчүлүнүң пөсүтүп аажок апарган, эвелең ак-көк карактарын хергелес холун суна-дыр.

— Калым байдалы ченер?—деп, ындазында харык чок шилчигип үнүп сөргөлдү, Евдокия Александровна чугалаал эгеледи. Хүлүмүзүп, доктааш кынгаш: — Калым экижип турат. Харын-даа өөрүн аразында де-дир эл кээп, ажаллап сорулга са-лып алган мен.—Бичи каа ак-көк карактар хөөрүгүргөй аларын ыңшаа болган дег болза: — Бодол көрүңер-дөө! Кандыг-даа аарыг-човуланарын кижэ эскербес, магагың эми бар-ды,—ол дээрде доктадыр турар кижэ-линиң чаагай сеткил човашканын аан!—дээш, каранын алаанче бор-баш-борбаш кылмыгач чүтүгүр чаш-тарың чода каалтың.—Мен силерге ылап-ла чедип келер мен, уруглар!

— Че-че, Дус! Дыка хөңүнү бак-сырава даан. Чедип келбейн канчаар ийик. А найрал, моральдыг дуза дээрде, ол бистен мындыг хергелес ыңшаа—деп, ол аразында салдып алычтымын дөзө хона берген бол-гаш, тарай кылаштык берген өөрү-ден артан Шамонина чугалаал-дыр.

Маагизиниң коллективин бригад-зы-биле материалдыг, харыскалга бугулар ажаллаа-ла 4 чыл ажа берген. Ол чүү мындыг арга? Салдыжы буртуп кайы-даа салбырга ажалдаар, материал талазы-биле чыгыс кижэ ыңшаа харылаар. Кыскамы-биле тайылбырлаарга мындыг-дыр. Оон ар-тында хой-ле ажал-херектер чаш-тынып турат: бот-боттарында дуза-лажыры, ажиниң кылган ажалында бодунга дег бузураары, чүпүн-даа мурнунда—бузулбас деминг найы-рал, салдып алычтыга чаагай бараан болушкун-дур.

Ол бүгү ажал-херекти Любовь Ни-колаевна Шамонина ууртуп турат. Бо ак сеткилги кижиниң чогулга чаагай бараан болуп чорур оруу 19 чыл мурнунда болган амыдыралчы болушкундан эгелээн...

Абакан хоорайнын чогулга турган ажил заводунун машинизиниң өг-бү-лөзинге Ыла төртүтүнгөн. Оон соон-да школачы чыдылар. Дараазында—башкы училищениң 10 ай хуусаа-лыг курузун дооскан. 1941 чыл. Ыла кижизиликчи болурунун кы-рында турда, Чалаттыг дайын эге-

лээн. Чалым күзөл-чүткүл дайын өртүгүн дүвүрөңгит ол хунеринге холушкан, олчаң бүгү назымында боттанмай барган.

Казы курс дооскан өөрү кыстар-биле бир-ле поездиниң үдөкчизи кы-дыр ажаллап кирип алган: ажал-ишче базым оон эгелээн. Ындыг ал-бан-хүлээлгеге ур болбас жуурлуг апарган. Абакан хоорайнын демир орук станциязынга фронт баар эки-туратчылар-чымылды болуп турарын көргөш, өөрү кыстар-биле кады Ыла дүвү-далаш-биле шериг комиссария-дынга келген. Ынчалза-даа оларын анык сизер дээш хүлээп албаан. Ыла фронтунга чорутулуунга хоу-даш, ылавыла кандыг-быр арганы ажаллап тургаш, чоруту-дур деп шиптирлеп алган.

Улатпаанда бир-ле шериг-санитар поездинде санитарлар чымылазы болуп турарын ол дыйнып дыртып каан. Дөстүмөс Ыла доран-на ыла-да барган. Бо улаада ол чедикши-ниң болган: Ыла Шамонина № 155 шериг-санитар поездининиң (ШСП) хой саныг санитар кыстарынын от-ралында каттымып алгаш, чүртүп барыын чүтүчүе улаааш халкан.

Орук-ла, орук! Тенес-батпас. Ол дүвүрөл доктап орутун чөөн чүткө-чедип турган кымылаары Чита хоор-ай. А барыын чүткө чедип турган чедерин кижэ санап четпес! Ону допчүзү-биле—дайын шөлдер, ба-лыгланган дайынчылар, гитлержи-лерин кижэ угаан-сагышындан ийрвас араатаныг ажаллашканын-рыдан чыгыдан хоорай-суурлар деп чугалаал болур. Ол уаң орукка, дугуй кырында чаагай сеткилин хергез күтүселин чоран кижилерин ажал-дукамын, ала-нелери, төрө-дөртүлү-биле харылажыр чыгыс ченсе—чагаа. Эки-ле дээрде ону айла чыгыс катал алыр. Артында амыр чедерин бейин саныг: Буй, Ки-ров, Пермь, Архангелск хоорайларга поезид доктааш кыныр.

Оон ыңай паровоз чоруп шыдаас апарган чедер, дайын шөлүңге кел-геш-ле поезид доктааш болур. Чал-чаа тулчушкунуң иңг сөгиржип алышкынын олар эркен, ыжы-бууу буруулан шериг техниказынын сег-ини аразында келген боор бээр: үе-човурун коргунчуг аалгазынга үдө-лип алган, балыгланганарын поезид дөжөп ажаллап эгелээр... Санитар кыстарын ажалы чүлө багылан-ганнара өмчү доктаашкыны чедирер, оларын ашкар чегмелери-биле кы-зыгаарлатышканын турган. Төрөн чү-түнү маадырды солдаттарына чал-мы кыстар боттарынын орук ара дүвү-далаш белектер алган концер-тин көргүзөр, солун номчулгалар, дымдаалжыр кылдыр, аар багылан-ганарын өг-бүлөлеринге чагаа би-жи бээр—кыскамы-биле чугалаа-рга, бүгү-ле чаагай сеткилин дуза-зын оларга көргүзөр.

Бир-ле катал Котлас хоорайга ше-риг-санитар поезидиң саалай берген. Анык кыстар орта бичи дым ап, харын-даа мөөгүлөр бейин чымып ал-ганнар. Дараазында орукка демти мөөгүлөр оларга база дузалыг бол-ган: балыгланган дайынчыларга чөм кылдыр ону ажаллаан...

Любовь Шамонинаның дайынчы оруу 1945 чылда немес хоорай Брес-лауга доозулган, орта эң сөөлү кат-тал четкен—Тийлелгенин кайгамчык Хуну ону орта уткан.

Оон дараазында чымын чалым кыс Бай-Хаак сууга төрөлиңге че-дип келген. Ол чылдан эгелээш баар-тык артында 19-ну чазын ол уткуп турат.

Коммунист күш-ажылды деп ададып турар бо раймагтын коллек-тив чедип чыдыш шиптирлэг чы-мын чүлө-ажылы чүткүл-биле ут-каан: квартада бараан саарылаа-нын планын 102 хуу күөсөдипкен. Ындыг чүткүдүг кижилер чүгө-даа торулбас.

О. НАМЧИЛАН.

Чурукта: (солгай таладан) Л. Н. Шамонина, Е. А. Иконникова, Г. В. Афанасьева, Н. А. Белоусова.

Фото авторуу.

Барыын-Хемчик районун чам-дык колхозтарында, совхозтарында болгаш коллективтеринде бот-ты-ныгыр уран чүүл болгумнери сөөлү үеде багай аэвэс ажаллап турар апарган. «Большевик» кол-хозта бот-тыныгыр артистерин ажал-чорудулгасы райоңда аэвэс сугагып турат. Олар колхозунун төвүңге, фермаларына каш улаа солун концерттерин көргүзүп, бот-тарын программалып үргүлүч байлашканын турат. Бот-тыныгыр уран чүлүдүн ол коллектив ам үеде нарынн өскө совхозтарында, оларын фермаларында, салбырла-рында концерт көргүзүрү-биле бе-леткенип алган. «Шекпээр» сов-хозта бот-тыныгыр уран чүүл ажал-ды база экижил, ымакта Актын малчынарыга болгаш совхозтун салбырларында, фермаларында кон-церттерин көргүсөң.

Кызыл-Мажалык суурнуң сес чыл болгаш ортума школаларын башкылар «коллективтерин кат-тышкан уран чүүл коллектив эки органиастаттыган. Ында 82 кижэ кирип турар болгаш концерт-терге белектерин үргүлүч кымып келген. Фервал төвчүлүдө болган районун малчынар худаланын кижизилеринге улуг концерт көр-гүсөш, ол бот-тыныгыр коллектив

мактаалды алган. Моон сонгаар бот-тыныгыр уран чүүл кижизиле-рин чүс кижэ чедир калбарты, репертуарын калбартып болгаш шы-наржыдан дээш ажаллап турат. Ол ымакша, районун Култура бажынынын чанында уран чүүл коллектив районун бүтү колхоз-тар, совхозтарын, кол-кол салбыр-ларын, фермаларын болгаш бригад-ларын эрпип, чыл дургузунда 126 концерттерин көргүсөң.

Бот-тыныгыр уран чүүл коллек-тивтерин программалык белең чогаалдылар ажаллаарында а-жыла, тус черин амыралында таарыштырган боттарынын чогаал-тын тургузу алган чүлүдери кий-рери улуг укур-дузалыг. Бо тала-зы-биле эки чүлүдери кымын тур-кар бот-тыныгыр чогаалчылар бистин райоңда аэвэс аэвэс.

«Шекпээр» совхозтун тракториз-Ооржак Маадыр-оол «Каткымын-ны» деп ийри аялга чогаалган. Ол аялга уран чүүл болгумнуң программалында киргеш болгаш сов-хозтун аныктарынын ымак ыла-рын бирээш апарган. Районо эр-гелекчизи О. Анат аэвэс каш аал-

галарын бижээн, ооң «Кадарчыга» деп ырымы районун радио дамчы-дылаанынга кирген соонда, уран чүүл кижизилерин база ажаллап берген. Акен-Барлык ортумак шко-лазынын башкысы Байыр-оолдун «Эжикейи» деп аялганы база-ла солуп болгаш чараш.

Башкылар С. Сокалдай, А. Топ-чаа олар бот-тыныгыр уран чүүл коллективтерин чымын баугар, райоңунуң болгаш тус-төс ажал-агыларын амыралындан ал-дыган темаларга мактаалдыг бол-гаш шоодулугуларын, шүлүктөрүн чогадып берип турат. «Шек-пээр» совхозтун Дон-Терезия сал-бырында салчын Хомушук Сайын «Күзө» деп чараш шүлүктү би-жан. Концерттерге ол шүлүктү номчугура, көрүкчүлөрин алыш чаксаакшынырын дымтитиле-ле-уер. «Большевик» колхозта Х. Мюрчунуң чогаалканы «Ындыг кыстар бодунымын» деп шүлүкү база-ла көрүкчүлөрин белең үе-лелин чадап алган. Аалгалар бол-гаш шүлүктөр чогаалып турар аны-к кижилер райоңда хой апарган. Бо дээрде бот-тыныгыр уран

чүлүдүн база бир эки талазы-дыр. Бот-тыныгыр уран чүүл коллек-тивтерин кижизилериниң кө-лүдүн турары-биле кады, таланты-лыг ымаажылар, музыканттар, талантылар болгаш өскөсөөр-даа кө-үдүп, өөрү турары өөрүчүг.

Партия органиасталары ботта-рында бот-тыныгыр уран чүүл мас-са-дунуң дүрүктүп турар болгаш, ы-ндыг чедерин уран чүүл мас-са-дыг болгаш белең уткы-шыларын болурун амыралып балыткан турар болгай. Чижээлээр, Москваның метро туудунуң дуртукчулар бот-тары кижип, ууртуп турган. 1955 чылда филармония тургузуп алган, аныктарын Бенага бол-ган бүтү делегет фестивалыга ки-ринеш, хор талазы-биле бири-черин алган. Личаев аттыг авто-вадтун директору болган партия органиасталарын секретары бот-тары кижип турган. 18^и кижэ кижизилг филармонияны тургу-скаң.

Ындыг чижетер бистин райо-нда да бар. «Большевик» колхозтун даргазы эш А. Шаалы, партия орга-

СЕТКИЛГЕ СИДНИККЕН КҮҮСЕДІГІЛЕР

Красноярский куруне филармониясының артистері бистин республиканың найысылалына концерт көргүскен. Концерт ыраажы Александр Ривкин, пианист Надежда Тулинина олардын тургустунган. Ол чүгөш үш кижиде тургустунган-даа болза, көрүкчүлөр оңу ийи шактын дургустунда унут таалай, сонугарга биле дымнаанар.

Ленинградтың куруне консерваториясының доозукчуу, анык хөгжүмчү Александр Ривкин концерттин бирги кезеңи дозуу-биле ээлеп, байлак, солун программалык, мергежилдиг күүсөдиги кылган. Бетховендин суралыг № 5 сопатазы оң скрипкага ойнааны залда олурганнарга утундурбас болуп артып калган. С.

Прокофьевтин «Ромео болгаш Джульетта» деп балетинде ийиши аалагын база бекке мергежил, талант-биле күүсөткөн. Таланттыг скрипач Ривкин композитор А. Хачатурянын алаан каш музыка чогаалдарын көрүкчүлөрин, сеткил-салгыныга сиңиртир ойнап шыдаан. Тыва композитор Р. Кендербилдин «Чечен биле Белекмаа» деп операзындан «Дайгынын арыга танычы» деп скрипкага, бижиттинген ийи аалагы чогаалын ойнааны база-ла улут чедишкени чаалап алган.

Концерттин ийги кезеңи ыраажы Александр Файтельбергтин күүсөдиги-биле долдунган. Ол таланттыг ыраажы бодунуң чоон бас үнү-биле орус болгаш совет композиторларын аала-

ларын ырлап күүсөткөн. Ылаң-гыя «Кырган катрал» деп балетаны ырлааны улут сонугарга болдурган. Чайковскийнин «Евгений Онегин» деп операзындан Гренинин ариязын база музыка чогаалдарын классиктери Мусоргскийнин болгаш Лармоньскийнин болгаш еске-даа композиторларын бүтүдөгө сураглы ырларын, романстарын чедишкенин күүсөткөн. Чамдык ырларын катал-катал ырлаткан.

Пианист Надежда Тулинина фортепьянага база-ла мергежилдиг ойнаан.

Т. САЯН-ОЛ.

Чурукта: скрипач Александр Ривкин биле пианист Надежда Тулинина концерт уезиде.

Фотоу С. ФЕОТИСТОВУУ.

ХУННУҢ ЧАА ЧУУЛДЕРИ

ААЛЧЫЛАРЫВЫС

МАР-нын Усба-Нур аймаанын профвилел чөвүлелин ажалдакчыларын делегаттары Кызылда чеди келгенер. Делегаттарын составында дөрт киж: Усба-Нур аймактын профвилелдер чөвүлелин даргазы аш Ямаа, оң улуттук кидизинин эргелектиш Н. Сайн-Чыргал, Улан-Гом хоорайда төп баш таар черин баш таарыкчызы Х. Дуваа, повар Н. Бумбалай.

Бистин аалчыларывыс — Моол профвилел ажалдакчылары республиканын профвилелинин

ажыдакчылары-биле арга-дуржула солчушкунун кылып, коммунист куш-ажылдым бригадаларын ажалы-биле таныжарлар.

Баш таарыкчызы Х. Дуваа, повар Н. Бумбалай олар республиканын мергежилдиг баш таарыкчыларынын болгаш поварларынын ажалы-биле таныжып, унелиг сумелерин ап, амданын чөмөрүн кылырын болгаш баш таарарынын нарын мергежилди ханызы-биле өөренир.

КАТАП ҮНҮПКЕН

Тыва АССР-нин культура Министрствозунун автоклубу (эргелектиш Татьяна Кара-Тонкут) республиканын колхоздарын, совхоздарын төптөри суурларга, оларнын фермаларына, бригадаларына болгаш улуттук-бүдүрүлгө черлеринге үргүлчү барып, солун программалык концерттери көргүзүп келген.

Автоклубтун таланттыг артистери Улут-Хем районун ажал-ишчилеринге база албан-

жаакчыларына солун концертти көргүзүп чорааш, чокку хуннерин бирээинде чанып келгенер.

Ам олар чаа программалык концертти белеткеп-алгаш, Самагалдайга барып, районун механикаторлар хуралынын киржикчилеринге таланттыг сонугардыр. Оон соонда районун агиткультбригадасы-биле каттыжып алгаш, ажал-агыйларын бригадаларына, фермаларына аалап чедерлер.

МАЛЧЫНАРЖЕ

Бий-Хем районун «Кызыл таараан» колхозунун бөлүс херэ-женнери малчынарже үнүшкуну чокта чаа кылып чораан. Херэ-женнер чөвүлелин даргазы, библиотекар Клавдия Петрованын башталгызы-биле Анна Буханова, Бек-кыс Данчыймаа,

Татьяна Яскина дээш еске-даа кижилер хойжуларын сес бажынын чугайлап бергенер. Зарбектин малчынары оларга четирге-нин илереткен. Хойлары кидин оолап турар № 1, 2, 3 хойжу бригадаларже үш удаа үнүшкуну моон мурнуна база кылганар.

Хар «ыглап» тур.

СПОРТЧУ КЕЖЭЭ

Кызылда башкы институтунун студентилери спортка кончуг ынактар. Оларын хей кезин спорттук доктаамал белеткелерин кылып, спортчу маргылдааларга кирип турар. Спортка оон мергежилдиг кайы-бир хевиринге бирги, ийгили разрядтыг студентилер тос спортчу балгуну удуруп турар. Хостуг херешке, баскетболга дуржулгалыг тренерлер В. Чыгыр-олдун, И. Солдатованын, А. Петрованын балгунеринде бешин 200 ажы оолдар, кыстар спортчу мергежилди белидиш турар.

Студентилерин спортче сонугаргалын, чүткүзүн көдүргөн чүгүл-куш-культура уроктарын программалын өскөрткөн болур. Чаа программа өзугар студентилер куш-культура болгаш спорт дугайында нини билгилерин баштайгы кичээлдерге өөрөгөн, оон соонда болуңун шилин алганы спорттун хевиринге мергежил, неделда 3—4 катал, а спортчу разрядтыг студентилер 4—5 катал белеткелерин кылып.

Бистин куш-культура башкылары-лыс М. Лебедев болгаш В. Бакмыков студентилерге спорт талазы-биле бижыг билгини дамчылып, спортчу маргылдааларга боттары кирип, институттун эки дериттинген спорт баалазын тургускан. Ол ышкаш Москва

Куш-культура башкызы В. Бакмыков «Спорттун кижилдикти ужу-дузаны» деп солун лекцияны номчаан. Оон соонда спортчу кышкы сезонда маргылдааларга, учура-жышкынарга эки түнелди көргүскүдөн спортчуларга спорт чөвүлелин даргазы Э. Сотта хүндүлди бижиктерин тывыскалан.

Спортчу викториналарын шыг тыппаннар өртектег шааннадар-биле шааннактан. Бистин чик атлеттеривис чайгы спортчу сезонун бүтү маргылдааларына чедишкенин кирипте белең.

С. ВЕШ-ОЛ.

Редактор К. К. КУДАНИ.

Вьетнамдан холуң ырат!

Мурнуу Вьетнамче чүк сөөртүрүндөн ойталаан

ТОКИО. (СЭТА). Япониянын «Бунан-мару» суднозунун экипажы америк шериге хергелээр шериг деришкенин Мурнуу Вьетнамче сөөртүрүндөн ойталаан. Ол судно беш муң тонна хире чүк сөөртүр күштүг.

Гонконгга турган үезинде «Бунан-мару» судно Окинавада Наха портче чорутар болган анаа чедер берген, апрель 9-та америк шеригинин 1.200 тонна ооктарын болгаш снарядтарын чүдүрүп алгаш, Сайгонга чедир деп айтышкынын «Ниссей Кайун» дээр парохол компаниядан алган турган.

Көбөдө далайжылар профвилелдин салбыры Мурнуу Вьетнамче шериг материалдарын сөөртүрүндөн моон сонгаар-даа ойталаар дээрин «Ниссей Кайун» болгаш еске-даа парохол компанияларына меделээрин шиптирлээ.

Агрессорларнын чидиргилери

ХАНОЙ. (СЭТА). Уш айларын иштинде мурнуу-вьетнам партизаннар биле тургушкунуна америк болгаш мурнуу-вьетнам шериглер 35 муң хире кижини өлүртүп, балыг-латтырып база туттуруп когараан, оон иштинде 1086 американнар бар дээрин Вьетнам информс агентиле «Хосталга» агентиледин меделзин барындаалаш, дымнаткан.

Партизаннар аэродромнарга 205 америк самолётту база дүжүр аткан болгаш ураз, 44 судноларын сүткө килгирген, 250 шериг машиналарын ургудан болгаш яны-бүрү хемчалдыг 700 пушкаларын хунаап алган.

Социалистиг чурттарнын профвилелдеринин кады кылган меделгели

Чамдык социалистиг чурттарнын профвилел төптөри Вьетнамда АКШ-тын империалистиг агрессиязы-биле холбаштыр социалистиг чурттарнын профвилелдеринин кады меделгелин кылды деп инициативаны көдүрүп үндүргөн.

Бо үеде кады кылды меделгелеге ат салганнар: Болгариянын профвилелдеринин Төп чөвүлели, профвилелдеринин Бүгү-вентр чөвүлели, хостуг немец профвилелдер катгыжышкынын Төп баштаар чери (ГДР), Моолдун профвилелдеринин Төп чөвүлели, Польшанын профвилелдеринин Төп чөвүлели, Профессионал Эвилелдеринин Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели, Чехословакиянын профвилелдеринин Төп чөвүлели.

Бистин чурттарывыстың ажылыч чоннары болгаш профвилелдер Вьетнамда америк империалисттерин улам чаа-чаа агрессии үүлгедиглерин дугайында, хосталга ынакшыдыг вьетнам улуска удур дайынны калбартыр болгаш акы-дуңма социалистиг чурт — Вьетнам Демократтыг Республикаже оңу непередир дээр оларнын оралдажышкынарын дугайында дыңдадыгын аажок килеңчээшкенин «сагыш-сеткил»-биле көрүп турар деп меделгеледе чугаалап турар.

Вьетнам Демократтыг Республиканың ажылыч чоннарына болгаш профвилелдерин, Мурнуу Вьетнамдын хосталгазы дээш ажылыч чоннарын Ассоциацияныга, төрөөн чуртунун хосталгазы болгаш хамаарышпас чорун дээш маадырыг демисели чорудуп турар эрес-маадырыг бүтү вьетнам улуска акы-дуңма эп-сеткил каттыштырылганын болгаш, деткичени илерегейлеп тур бис.

Вьетнам Демократтыг Республикага удур АКШ-тын агрессии үүлгедиглерин доп-дораан соксадырын, бүтү америк чепсектиг күштерин Мурнуу Вьетнамдан үндүрерин, Женева дугурулгаларын хажык чокка күүсөдирин бистин чурттарывыстың, бүтү ажылыч чоннарынын мурмундан негеп тур бис дээрин меделгеледе демдэген.

(СЭТА).

ВЬЕТНАМДА БУЖАР-ЧҮДЕК ДАЙЫННЫ СОКСАДЫР

Вьетнам Демократтыг Республикаже америк укур чүдүдүн дөрбөчү халдаашкынын, Мурнуу Вьетнамда АКШ-тын бужар-чүдек дайынны делегейин хей-нигизини шиптирлиг удуураанышкынын болдураын ургучулувишаан.

ЛОНДОН. Эртөөн ажалдакчыларынын Бүгү-делегей федерациязынын ында парлап үндүргөн меделгелинге «амгы үскүдөжикшикенин делегейин улут дайынныче шиптич кире бээриниң шыгыны айылын» айтып турар. Бо федерация делегейин 23 чурттарынын 300 муң хире эртемденерин бодунуң хүрээленинге каттыштырган. Вьетнамда дайынны соксадыр деп АКШ-ты федерация кийгырып турар.

ДЕИ. Идиянын 49 көскү чогаалчыларынын меделгелин Делиге парлап үндүргөн. Бо меделгелинге олар америк өжөлекчилердин бодунуң төрөөн чуртун хостар дээш демисели чорудуп турар Вьетнамдын улутун боттарынын бүрүн деткип турарын бадыткаан. Балчараан америк да-

йынзыктар Вьетнам Демократтыг Республикага хамаарыштыр ыят чок өнүк-чөгүлгөзлөрин үүлгедип турар. Ажык дөрбөчү чоруткун бо үүлгедиглерин буруу шаап, өнүк-чөгүлгөзлөрин айылынга таварышкынарга боттарынын ханы эп-сеткил каттыштырылгавысты илергейлеп турар бис.

БЭУНОС-АЙРЕС. Аргентин херэ-женнерин эвилели Мурнуу-Чөөн Азияда АКШ-тын агрессии политиказын шыгыны буруу шапкан. Ол организациянын төлөлекчилеринин хей саныг төлөзлөри чазактын бажыныгы барып, муң-муң кижилер ат салган чагааны дамчыдып берген. Вьетнамда америк агрессияны соксадыр дээш туржурун чуртун президенти Артуро Ильядан негээн чүдүлгөдүн ол чугаада бижээн. Төлөзлөр АКШ-тың Буэнос-Айресте элчин черинге барып, Вьетнамда АКШ-тын араатаныг бомбалашкынарына удуураанышкынын чагаазын туттуп берген.

ХАРУМ. «Баттышкан Штаттар

Мурнуу Вьетнамда бужар-чүдек араатаныг дайынны чорудуп турар. Газтарын ажылап база аажок улут дөвискээрлерин өртөдип турар чорук тайбынга болгаш хосталгага ынакшыдыг удуураанын Каттышкан Штаттарын көр хөөн чок чорунуң чергезинин дугайын чугаалап турар» деп, «Аль-Майдан» солун бижээн.

Солун ол кеминг үүлгедиглерге удурланып база бо бужар-чүдек дайынны соксадырын негеп турар.

ТОКИО. Тайбынын япон талаакчылары премьер-министр Сатога чораан болгаш Вьетнамда дайынны соксадыр дээш Япониянын илпектейлиг туржурин шиптирли-биле негэенер. Олар Сатога бижикти тудуккан. Вьетнамдан бодунуң шериглерин үндүреринге АКШ-ты Япония бүтүрөдир ужураг дээрин ол бижикте демдэгел турар. Японияда бодунуң баалааларын Вьетнамда дайынга ажылаарындан ойталаарын япон чазак Каттышкан Штаттардан негээр ужураг дээрин ол бижикте база айтып турар.

Оспа-айыылдыг халдавырлыг аарыг

Бо көргүнчүг аарыгдан кижилерин чүгө баш бурунгаар чорудар амчынч прививкамы (тарылга) камгалаар.

Оспа тарылгазы хоойлу өзугар ССРЗ-ниң хамаатыларына албан болуп эртер.

Бижы буруунуң чуртталгазынын дургустунда оспага удур тарылгаларын дөрт катал чорудар ужураг. 1) Чуртталгазынын баш-

тайгы чылында, ийи дугаар айлан эгелээш; 2) 4—5 харлымында; 3) 10—11 харлымында; 4) 18-тен 70 хар чедир болгаш оон өрү харлымында.

БОТТАРЫНАРГА БОЛГАШ УРУГЛАРЫНАРГА ТАРЫЛГАН! ЧОГУУР ӨЙҮНДЕ ЭРТТИРИҢЕР! ТЫВА РЕПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫНЫ.

ЧАРЛАЛ

Кызылдын № 35 профтехучилищези дашчылар бөлүүнге 7—8 класс дооскан, 16 хар чедир назылыг өөреникчилерин хүлээп ап турар. Маана кирип өөрениринче далажынар!

ДИРЕКЦИЯ

«НАПЫРАЛ»: «Бистин оолдар» 9.50, «Анаа эвес хоорай» 11.30, 1.45. «Палата» 3.44.5, 6.30, 8.15, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Крошуту ужураалдары» 10.30, 1.30, «Солагай, он талаары, төвү» 3.50, 7, «Дарга» (1-ги, 2-ги сериялары) 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шортаннин чарлымы-биле» 2.40, «Салым-чолга чөрүштүр» 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мөгенин ачыгыш» 10.30, 2.30, 4, «Инспектор болгаш дун» 5.20, 7.15, «Ынакшыдыг үскээр херек» 9 шактарда.